

عناصر توافق منفی در ترکی آذری

شجاع تفکری رضائی^۱

استادیار، دانشگاه رازی کرمانشاه

نیما عرفانی راد

کارشناسی ارشد، دانشگاه رازی کرمانشاه

خسرو غلامعلی زاده

استادیار، دانشگاه رازی کرمانشاه

(از ص ۲۱ تا ص ۳۶)

تاریخ دریافت مقاله: ۹۳/۱۰/۱۳؛ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۴/۱۰/۵

چکیده

در این پژوهش عناصر توافق منفی در ترکی آذری مورد بررسی قرار می‌گیرد. در این زمینه اعتقاد بر این است که این زبان فاقد عنصر توافق منفی است. برخلاف این باور، ما در این تحقیق با اقامه چند دسته استدلال مانند آزمون والدووی (۱۹۹۴) و جیاناکیدو (۲۰۰۰)، تعمیم زانوتینی (۱۹۹۱) و مفهوم منفی نشان می‌دهیم که کلماتی مانند "heç" (هیچ) در این زبان عناصر توافق منفی هستند. همچنین نشان‌گرهای منفی و جایگاه گروه نفی در ترکی آذری را مشخص کرده و جوازدهی عناصر توافق منفی را نیز مورد بحث قرار می‌دهیم. رفتار نحوی عناصر توافق منفی در زبان ترکی و چندین زبان دیگر در بافت‌های سؤالی در این پژوهش حاکی از آن است که، دست کم در این زبان‌ها، باید معیار دیگری مبنی بر صدور جواز برای عناصر توافق منفی از طرف ادات سؤالی به معیارهای آزمون والدووی (۱۹۹۴) و جیاناکیدو (۲۰۰۰) افزوده شود.

واژه‌های کلیدی: عنصر توافق منفی، عنصر قطبی منفی، نشان‌گر منفی، ادات سؤالی

---

sh.tafakkori@razi.ac.ir

^۱ رایانامه نویسنده مسئول:

۱- مقدمه

نفی و منفی‌سازی از پدیده‌های زبانی است که علوم مختلف از جمله فلسفه، منطق، روان‌شناسی و زبان‌شناسی بدان پرداخته‌اند. بیشترین تحقیقات زبان‌شناختی صورت‌گرفته در این زمینه مربوط به دو حوزهٔ نحو و معناشناسی است. این پدیده هم دارای ویژگی‌های جهانی و هم زبان‌ویژه است. یکی از این ویژگی‌های زبان‌ویژه، ارزش مشخصه [NC] است. این مشخصه در صورت داشتن ارزش مثبت نشان دهندهٔ وجود پدیدهٔ توافق منفی^۱ در یک زبان خاص است. در این مقاله عنصر توافق منفی^۲ را در ترکی آذری بررسی می‌کنیم و نشان می‌دهیم که برخلاف کورنفیلت^۳ (۱۹۹۷)، ائنچ^۴ (۱۹۹۸) و پروگوواچ^۵ (۲۰۰۵)، ترکی آذری حاوی عناصر توافق منفی است. روش تحلیل داده‌ها توصیفی - تحلیلی است که در آن ابتدا داده‌های مربوط به نفی در زبان ترکی آذری از شش زبانی نویسندگان به‌عنوان گویشوران بومی این زبان استخراج می‌شود و سپس با استفاده از مجموعه‌ای از استدلال‌ها، فرضیهٔ مورد نظر این مقاله دال بر وجود عناصر توافق منفی در این زبان مورد حمایت واقع می‌شود. ساختار این مقاله بدین‌گونه است که در بخش دوم مفاهیمی از جمله نفی و جایگاه گروه نفی تعریف شده و جایگاه گروه نفی در ترکی آذری مشخص می‌شود. بخش سوم به‌عنوان اساس نظری تحلیل عناصر توافق منفی در این مقاله، به تعریف عناصر توافق منفی و شرایط حضور آن‌ها در جمله اختصاص یافته است. در ادامه در بخش چهارم عناصری را از زبان ترکی آذری ارائه می‌کنیم که از نظر نویسندگان این مقاله عناصر توافق منفی هستند و آنگاه با سه دسته استدلال درستی این فرضیه را به اثبات می‌رسانیم. در بخش پنجم نیز شرایط صدور جواز به این عناصر بررسی می‌شود. سرانجام بخش ششم نتایج این تحقیق را به‌اجمال ارائه می‌دهد.

---

^۱ Negative Concord

^۲ Negative Concord Item

^۳ J. Kornfilt

^۴ M. Enç

^۵ L. Progovac

۲- منفی‌سازی در آذری

منفی‌سازی فرآیندی است که در نتیجه آن گزاره‌های ایجاد می‌شود که انکار گزاره دیگری است. به گفته جاگر^۱ (۲۰۰۸) همه زبان‌های طبیعی دارای نفی هستند، اگرچه تنوعات زبان‌شناختی نیز در شیوه بیان آن در زبان‌های مختلف به چشم می‌خورد. این تنوعات لزوماً تنها بین زبان‌های مختلف نیستند، بلکه می‌توانند بین مراحل زمانی مختلف در یک زبان نیز رخ دهند (جاگر، ۲۰۰۸: ۱). عناصری که وجود آنها باعث پیدایش مفهوم نفی و سلب در جمله می‌شود، نشان‌گرهای منفی نامیده می‌شوند. نشان‌گرهای منفی در زبان آذری، وند “ma” و واژه‌های “yox” و “deyil” هستند. تکواژ “ma” در نفی جمله-ای و واژه‌های “yox” و “deyil” در نفی سازه‌ای و نفی وجودی به کار می‌روند. جملات نمونه (۱) شاهدهی برای کاربرد نشانگرهای منفی یادشده است. جمله (a) نفی جمله‌ای را همراه با وند “ma” نشان می‌دهد. جملات (b, e) نفی سازه‌ای و جملات (c, d) نفی وجودی را با استفاده از نشانگرهای “yox” و “deyil” نشان می‌دهد. لازم به ذکر است که شیوه نگارش چم^۲ جملات نمونه (۱) برگرفته از کورنفیلت (۱۹۹۷) است.

(1)

a. Yaşar kitab-ı oxu-ma-dı.

Yashar book-ACC read-NEG-PAST

«یاشار کتاب را نخواند.»

b. Dün yox, bugün gəl-di-m.

yesterday NEG today come-PAST-1sg

«امروز آمدم، نه دیروز.»

c. Ev-də yox-am

home-LOC NEG, Exist-1sg

«در خانه نیستم.»

d. Xəstə deyil-əm.

ill NEG, COP-1sg

«بیمار نیستم.»

e. Yaşar ev-ə deyil, oxul-a get-di.

Yashar home-DAT NEG, school-DAT go-PAST

«یاشار به مدرسه رفت، نه به خانه.»

¹ A. Jager² gloss

نخستین بار پالاک (۱۹۸۹) در تحلیل پدیده منفی‌سازی قائل به وجود گروه نفی شد. یکی از تنوعات سازوکار منفی‌سازی در زبان‌های مختلف، جایگاه گروه نفی نسبت به سایر فرافکن‌های نقشی جمله است. عرفانی‌راد (۱۳۹۲) بر اساس اصل آئینه^۱ بیکر^۲ (۱۹۸۵) که به صورت (۲) در زیر ارائه شده، جایگاه گروه نفی را در آذری تحت تسلط گروه زمان و مسلط بر گروه فعلی در نظر گرفته است:

(۲) اصل آئینه:

اشتقاق‌های ساخت‌واژی باید مستقیماً اشتقاق‌های نحوی را منعکس کنند و بالعکس.

(بیکر، ۱۹۸۵: ۳۷۵)

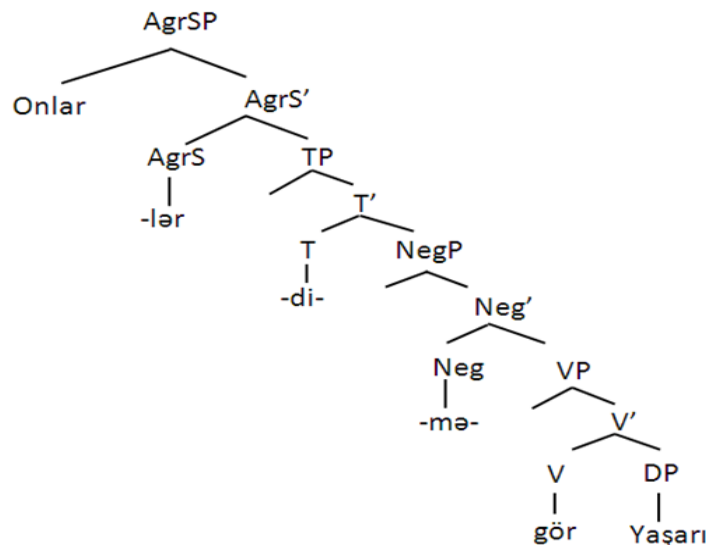
براساس این اصل نحوه قرار گرفتن گروه‌های نقشی در ساخت جملات هر زبانی ناشی از اشتقاق‌های ساخت‌واژی آن زبان است. بنابر این اصل، باتوجه به شکل ساخت‌واژی فعل در این زبان (مانند جمله^۳)، ساختار (۴) را از نظرگاه جایگاه گروه نفی در ترکی آذری می‌توان به جملات منفی این زبان نسبت داد:

(3)

Onlar Yaşar-ı gör-mə-di-lər.
they school-DAT go-NEG-PAST-3pl

«آن‌ها یاشار را ندیدند.»

(4)

¹ . Mirror Principle

² . M. Baker

۳- عناصر قطبی و توافق منفی

عناصر قطبی منفی عناصری واژگانی با توزیع محدودند و تنها در بافت‌های منفی می‌توانند حضور داشته باشند. به‌طور مثال واژه “anybody” در نمونه (۵) در انگلیسی یک عنصر قطبی منفی است (وودن^۱، ۱۹۹۷: ۵۹). آن‌چنان که از جمله (b) ۵ مشخص است واژه “anybody” حساس به بافت منفی بوده، در صورت حضور در جمله مثبت منجر به بدساختی آن می‌شوند.

(5)

- a. John didn't talk to anybody.
- b. *John talked to anybody.

برخی زبان‌شناسان مانند ائنج (۱۹۸۸) و پروگوواچ (۲۰۰۵) زبان ترکی را فاقد عنصر توافق منفی دانسته و ساخت‌های دارای “heç” را ذیل عنوان عنصر قطبی منفی طبقه‌بندی می‌کنند. پروگوواچ (۲۰۰۵) به تقلید از ائنج (۱۹۸۸) جمله (۶) را نیز به جهت نشان دادن حساس بودن واژه به بافت منفی ارائه می‌کند (پروگوواچ، ۱۹۸۸: ۸۹):

(6)

Ali heç kimsə-ni gör-mə-di.
Ali any person-ACC see-not-PAST
“Ali did not see anyone.”

کورنفیلت (۱۹۹۷) نیز به‌سان زبان‌شناسان یادشده عبارات دارای “heç” را عنصر قطبی منفی می‌داند و در ذیل معرفی این‌گونه عناصر جمله (۷) را به‌عنوان مثال ذکر می‌کند (کورنفیلت، ۱۹۹۷: ۱۲۷).

(7)

Hasan heç bir yer-ə get-mək istə-mə-di.
Hasan not any place-Dat. Go-Inf. want-Neg.-Past
“Hasan didn't want to go anywhere.”
 (“Hasan wanted not to go anywhere.”)

با بررسی چم‌ها در نمونه‌های (۶) و (۷) چنین به‌نظر می‌رسد که هم‌معنا پنداشتن “heç” با “any” عاملی بوده است که باعث شده این واژه در ترکی عنصر قطبی منفی

¹. Wouden

پنداشته شود؛ چراکه همان‌گونه که از قول ون در وودن (۱۹۹۷) اشاره شد ساخت‌های دارای “any” در انگلیسی عناصر قطبی منفی هستند.

در طرف دیگر، بنابر زانوتینی^۱ (۱۹۹۷) و جاگر (۲۰۰۸) باهم‌آیی چند نشان‌گر منفی در یک بند که متضمن تعبیر یک واحد معنایی منفی باشد، توافق منفی نام دارد. عناصر توافق منفی ذاتاً منفی و حساس به بافت هستند. این عناصر نیز بسان عناصر قطبی منفی در جمله دارای توزیع محدود هستند. محدودیت مذکور از این واقعیت ناشی می‌شود که عناصر قطبی و عناصر توافق منفی برای حضور در جمله نیازمند عنصر دیگری هستند که جوازدهی این عناصر را بر عهده داشته باشد. شرایط جوازدهی عناصر توافق منفی به تفصیل در بخش پنجم معرفی خواهند شد. نظر به رابطه سازه‌فرمانی نشان‌گر منفی و عنصر توافق منفی و شرایط صدور جواز برای آن، زبان‌ها را می‌توان به دو دسته دارای توافق منفی و فاقد آن تقسیم کرد. جاگر (۲۰۰۸) برای تبیین این تنوعات موجود در زبان‌ها از لحاظ وجود یا نبود عناصر توافق منفی، پارامتر توافق منفی را به صورت (۸) ارائه می‌دهد (جاگر، ۲۰۰۸: ۱۶۶):

$$(8) \text{ پارامتر توافق منفی: } \begin{array}{l} +\text{NC} \\ -\text{NC} \end{array}$$

جاگر می‌گوید که براساس این پارامتر می‌توان تغییرات در زمانی زبان‌ها را نیز در زمینه توافق منفی توجیه کرد. به این صورت که ممکن است زبانی در گذر تاریخی خود از [+NC] به [-NC] یا برعکس تبدیل بشود. جاگر معتقد است که ارزش پارامتر توافق منفی در زبان آلمانی باستان [+NC] بوده، اما آلمانی معاصر دارای ارزش [-NC] برای این پارامتر است.

همچنین بین وضعیت ساخت‌گروهی ادات نفی در جایگاه هسته یا شاخص گروه نفی با وجود و نبود عناصر توافق منفی نیز رابطه مهمی وجود دارد؛ به طوری که حضور عناصر توافق منفی در جمله منوط به وجود نشان‌گر منفی و همچنین پرنشیدن جایگاه شاخص گروه نفی است. در این زمینه زانوتینی (۱۹۹۱) معتقد است که وجود یک جایگاه هسته نفی (Neg⁰) آشکارا پر شده، برای وجود توافق منفی اجباری است؛ همچنین هنگامی که شاخص گروه نفی به صورت آشکارا پر شده باشد، دیگر حضور این عناصر امکان‌پذیر

^۱ R. Zanutini

نخواهد بود. از این رو جاگر (۲۰۰۸) انگاره زیر را برای نشان دادن رابطه بین ادات نفی و توافق منفی ارائه می‌کند (جاگر، ۲۰۰۸: ۱۶۶):

(9) Neg⁰neg-particle ↔ Negative Concord (NC)

وی در تبیین این انگاره می‌گوید که در زبان‌هایی مانند اسپانیایی، صربی، کرواتی، روسی و چک ادات نفی در جایگاه Neg⁰ قرار دارد؛ در نتیجه این زبان‌ها دارای مشخصه [+NC] هستند. اما زبان‌هایی مثل هلندی، سوئدی و آلمانی دارای مشخصه [-NC] هستند، چراکه ادات نفی در این زبان‌ها در جایگاه هسته گروه نفی قرار ندارد.

۴- عنصر توافق منفی در ترکی آذری

زبان‌شناسانی از جمله کورنفیلت (۱۹۹۷)، ائنج (۱۹۹۸) و پروگوواچ (۲۰۰۵) معتقدند که زبان ترکی فاقد عنصر توافق منفی است و از عناصر دارای "heç" به‌عنوان عناصر قطبی منفی یاد کرده‌اند. در این مقاله در صددهیم نشان دهیم که عناصر "heç"، "heç bir (+ اسمی)" «هیچ یک»، "heç biri(si)" «هیچ کدام» و "heç birkimsə" و "heç birkimsə" «هیچ کس» برخلاف گفته کورنفیلت (۱۹۹۷)، ائنج (۱۹۹۸) و پروگوواچ (۲۰۰۵) عناصر توافق منفی هستند؛ آن‌چنان‌که خوش‌ساختی جملات (۱۰a, c, e) در برابر بدساختی جملات (۱۰b, d, f) نشان‌دهنده "heç" زمانی در جمله می‌آید که یکی از سه نشان‌گر منفی "mA"، "yox" و "deyil" جواز حضور آن را صادر کرده باشد. براساس این داده‌ها این عناصر به بافتی که در آن حضور دارند، بسیار حساس هستند و نشان‌دهنده این امر هستند که عناصر یادشده تحت سازه‌فرمانی هسته گروه نفی هستند:

(10)

- a. Çay-da heç su yox-dur.
 river-LOC any water NEG-PRES, 3SG
 «هیچ آبی در رود نیست.»
- b. *Çay-da heç su var-dır.
 river-LOC any water exist- PRES, 3SG
 «هیچ آبی در رود است.»
- c. Heç ora-ya get-mə-di-m.
 at all there-DAT go-NEG-PAST-1SG
 «اصلاً آنجا نرفتم.»

- d. *Heç ora-ya get-di-m.
at all there-DAT go-PAST-1SG
«اصلاً آنجا رفتیم.»
- e. Yaşar heç qonaqlıq-da deyil-di.
Yaşar at all party-LOC NEG, COP-PAST
«یاشار اصلاً در مهمانی نبود.»
- f. *Yaşar heç qonaqlıq-da var-dı.
Yaşar at all party-LOC exist-PAST
«یاشار اصلاً در مهمانی بود.»

در ادامه با استفاده از چهار دسته استدلال نشان می‌دهیم که عناصری مانند “heç” در زبان ترکی آذری در واقع عناصر توافق منفی هستند و این زبان از نظر پارامتر توافق منفی دارای مشخصه [+NC] است.

۴-۱- تعمیم زانوتینی (۱۹۹۱)

نخستین استدلال بر پایه تعمیم زانوتینی^۱ (۱۹۹۱) استوار است. بر اساس این تعمیم وجود یک هسته نفی (Neg⁰) آشکارا پرشده، برای حضور عنصر توافق منفی اجباری است؛ و این که وقتی جایگاه شاخص گروه نفی (SpecNegP) آشکارا پرشده باشد، وجود عنصر توافق منفی غیرممکن است. اگر داده‌های ارائه‌شده در بخش دوم را مورد توجه قرار دهیم، ملاحظه می‌شود که همسو با تعمیم زانوتینی، “heç” در ترکی آذری زمانی در جمله حضور می‌یابد که جایگاه هسته نفی با نشان‌گرهای منفی مانند “mA” آشکارا پر شده، اما جایگاه شاخص گروه نفی خالی باشد. بنابراین براساس تعمیم زانوتینی (۱۹۹۱) این پدیده در ترکی آذری توافق منفی و عنصر مسبب آن نیز عنصر توافق منفی است.

۴-۲- مفهوم منفی

استدلال دوم حاصل ملاحظات معناشناختی است. از آنجایی که عناصر متشکل از “heç”، خود دارای مفهوم منفی هستند، و آن‌چنان که درزی (۱۳۸۴) معتقد است،

^۱ Zannutini's generalization

عناصر توافق منفی - برخلاف عناصر قطبی منفی - دارای بار معنایی منفی هستند، می‌توان نتیجه گرفت که عناصر متشکل از "heç"، در واقع از عناصر توافق منفی هستند. بنا به گفته کواک و درزی (۲۰۰۶) یک گزاره بازنمنفی در فرایند حذف نمی‌تواند یک گزاره بازمثبت را به‌عنوان مرجع خود بپذیرد. در جمله (۱۱b) صورت منفی فعل به‌رغم ارجاع به صورت مثبت آن در (۱۱a) حذف شده و جمله‌ای خوش‌ساخت است. خوش‌ساختی این جمله حاکی از آن است که عبارت "heçzad" ذاتاً منفی و لذا عضوی از مجموعه عناصر توافق منفی است. این درحالی است که داده (۱۱c) که در آن فعل "içmädim" با ارجاع به صورت مثبت فعل در پرسش (۱۱a) حذف شده، زنجیره‌ای غیرقابل قبول است؛ بدساختی (۱۱c) را می‌توان به این امر نسبت داد که گروه اسمی "su" ذاتاً منفی نیست. بدساختی (۱۲b) نیز در مقایسه با (۱۱b) حاکی از این است که "artıq" عنصر توافق منفی نبوده و نظر به حساس‌بودنش به بافت، به مجموعه عناصر قطبی منفی تعلق دارد.

(11)

a. Nə iç-di-n?

What drink-PAST-2SG

«چه نوشیدی؟»

b. Heçzad [iç-mə-di-m].

Nothing drink-NEG-PAST-2SG

«هیچ چیز ننوشیدم.»

c. * Su [iç-mə-di-m].

Water drink-NEG-PAST-2SG

«آب ننوشیدم.»

(12)

a. İstə-yir-sən-mi yenə

iç-ə-sən?

Want-DUR-2SG-Q again

drink-SUBJ-2SG

«آیا می‌خواهی دوباره بنوشی؟»

b. *Artıq [iç-mə-yir-əm]
 more drink-NEG-DUR-1SG
 «دیگر نمی‌نوشم.»

۳-۴ معیار والدووی (۱۹۹۴) و جیاناکیدو (۲۰۰۰)

استدلال دیگری که با اطمینان بیشتری تعلق عناصر مورد نظر ما را به طبقه عناصر توافق منفی نشان می‌دهد، آزمون والدووی (۱۹۹۴) و جیاناکیدو (۲۰۰۰) است. بنا به گفته کواک و درزی (۲۰۰۶)، والدووی (۱۹۹۴) چهار معیار (۱۳ الف-ت) را برای ایجاد تمایز بین عناصر توافق منفی و قطبی منفی ارائه کرده است. جیاناکیدو (۲۰۰۰) شرط دیگری را که در ذیل به صورت (۱۳ ث) بیان شده، به این آزمون افزوده است. طبق این آزمون، چنانچه عنصری تمام این پنج ویژگی را دارا باشد، آن عنصر، عنصر توافق منفی است؛ اما عناصر قطبی منفی تنها دارای ویژگی a هستند.

(۱۳)

الف. ناتوانی در حضور در بافت‌های غیرمنفی

ب. توانایی حضور در جایگاه پیش‌فعلی

پ. توانایی پذیرفتن وابسته‌هایی مانند «تقریباً»

ت. توانایی در به‌کار گرفته شدن در پاسخ کوتاه

ث. تقید به جمله‌واره در جمله‌واره‌های اخباری خودایستا

حال با ارائه تعدادی داده یکی از عناصری را که در فرضیه مورد بحث این مقاله در ترکی آذری عنصر توافق منفی است، در برابر تک‌تک این معیارها می‌سنجیم. بدساختی جمله (۱۴a) ناشی از این است که در آن "heç" در یک بافت غیر منفی به‌کار رفته و به بیان دیگر این عنصر توسط هیچ نشان‌گر منفی سازه‌فرمانی نشده است. جمله (۱۴b) نیز بیانگر این است که عنصر "heç" می‌تواند در جایگاه پیش‌فعلی حضور یابد. به‌همین ترتیب، در جمله (۱۴c) ملاحظه می‌شود که عنصر "heç" با وابسته "təxminən" که معادل تقریباً در این زبان است، توصیف شده است. در جمله (۱۴d) نیز "heç" خود به‌تنهایی به‌عنوان یک پاسخ کوتاه به‌کار رفته است. در جمله خوش‌ساخت (۱۴e) نیز "heç" و نشان‌گر منفی هم‌بند بوده و بند درون‌گیری شده خودایستاست.

(14)

- a. *Heç on-un-la danış-dı.
At all s/he-GEN-INST speak-PAST, 3SG
«اصلا با او صحبت کرد.»
- b. On-un-la heç danış-ma-dı.
s/he-GEN-INST at all speak-NEG-PAST, 3SG
«اصلا با او صحبت نکرد.»
- c. Təxminən heç-zad de-mə-di.
almost nothing say-NEG-PAST, 3SG
«تقریبا چیزی نگفت.»
- d. S: Nə de-di-n? Y: Heç.
Q: what say-PAST-2SG A: nothing
سوال: «چه چیزی گفتی؟» پاسخ: «هیچ چیز.»
- e. Eşit-di-m [(ki) heç-kim gəl-mə-di].
hear-PAST-1SG (that) nobody come-NEG-PAST, 3SG
«شنیدم که هیچ کس نیامد.»

چنانچه داده‌های بالا از اعتبار لازم برخوردار باشند، حاکی از این هستند عنصری مانند "heç" و عناصر دیگری از این دست در زبان ترکی آذری، بر اساس آزمون والدووی (۱۹۹۴) و جیاناکیدو (۲۰۰۰) به طبقه عناصر توافق منفی تعلق دارند. شایان ذکر است که در ترکی آذری جمله‌هایی نظیر (۱۵) و (۱۶) نیز وجود دارند که در آنها یا "heç" با نشان‌گر منفی هم‌بند نیست یا بند درونه‌گیری شده ناخودایستاست. اما از آن‌رو که در آخرین معیار آزمون والدوی، خودایستابودن بند یک شرط اساسی است؛ جمله‌های (۱۵) و (۱۶) مثال نقضی برای آن آزمون در ترکی آذری محسوب نمی‌شوند. در (۱۵a) عنصر توافق منفی در بند ناخودایستای دارای اسم فعل مثبت قرار دارد و فعل جمله نیز مثبت است. در (۱۵b) بند ناخودایستا و فعل جمله هر دو مثبت‌اند و به این علت جمله بدساخت شده است. در (۱۵d)، "heç" با بند ناخودایستای دارای اسم فعل منفی و فعل مثبت آمده است. در جملات (۱۶) عنصر

توافق منفی در بند ناخودایستایی حضور دارد که حاوی صورت مصدری است. در (۱۶a) بند ناخودایستای دارای صورت مصدری و فعل جمله هر دو، مثبت بوده و حاصل آن جمله‌ای بدساخت است. در جمله (۱۶b) بند ناخودایستا مثبت و فعل جمله منفی است. در (۱۶c) به‌عکس آن چه در (۱۶b) آمده، بند ناخودایستا منفی و فعل جمله مثبت است.

(15)

a. [Heçkim-in gəl-diy-i]-ni eşit-mə-di-m.
nobody-GEN come-GER-GEN-ACC hear-NEG-PAST-1SG
«آمدن هیچ‌کس را نشنیدم.»

b.*[Heçkim-in gəl-diy-i]-ni eşit-di-m.
nobody-GEN come-GER-GEN-ACC hear-NEG-PAST-1SG
«آمدن هیچ‌کس را شنیدم.»

c. [Heçkim-in gəl-mə-diy-i]-ni eşit-di-m.
nobody-GEN come-NEG-GER-GEN-ACC hear-PAST-1SG
«این را که کسی نیامد، شنیدم.»

(16)

a. *[Heçkim-in gəl-məy-i]-ni eşit-di-m.
nobody-GEN come-INF-GEN-ACC hear-PAST-1SG
«آمدن هیچ‌کس را شنیدم.»

b. [Heçkim-in gəl-məy-i]-ni eşit-mə-di-m .
nobody-GEN come-INF-GEN-ACC hear-NEG-PAST-1SG
«آمدن هیچ‌کس را نشنیدم.»

c. [Heçkim-in gəl-mə-məy-i]-ni eşit-di-m.
nobody-GEN come-NEG-INF-GEN-ACC hear-PAST-1SG
«نیامدن هیچ‌کس را شنیدم.»

در این بخش، با ارائه داده‌های متنوعی از ترکی آذری نشان دادیم که بر اساس آنچه والدووی (۱۹۹۱) مطرح کرده است عناصر دارای "heç"، در این زبان در واقع عناصر توافق منفی هستند. در پایان نیز تعدادی جمله خوش‌ساخت ذکر کردیم که در آن‌ها "heç" و نشان‌گر منفی هم‌بند نیستند و نظر به خودایستایی اجباری بندها در آزمون والدووی نشان دادیم که این داده‌های نقضی برای معیار e محسوب نمی‌شوند. حال که وجود عناصر توافق منفی را در این زبان نشان دادیم در ادامه در بخش بعد شرایط لازم را برای حضور این عناصر در جملات این زبان بررسی می‌کنیم.

۵- صدور جواز عنصر توافق منفی

در بخش سوم مقاله به این واقعیت اشاره شد که حضور عناصر قطبی و توافق منفی در جمله مستلزم آن است که عنصر دیگری در جمله جواز آن را صادر کرده باشد. پروگواچ (۲۰۰۵) و کومار^۱ (۲۰۰۶) معتقدند که جوازدهنده عناصر قطبی و توافق منفی خود دارای بار معنایی منفی بوده، معمولاً یک نشان‌گر منفی است. علاوه بر این کومار (۲۰۰۶) سازه‌فرمانی را نیز شرطی برای جوازدهی می‌داند، به طوری که عنصر جوازدهنده لزوماً باید عنصر توافق و قطبی منفی را سازه‌فرمانی بکند. جملات (a۱۷) و (b) دارای عنصر قطبی منفی "Kimsə" (کسی) هستند، خوش‌ساختی (۱۷a) در برابر بدساختی (۱۴b) حاکی از این است که وجود نشان‌گر منفی برای عناصر قطبی منفی اجباری است. به همین صورت خوش‌ساختی (۱۷c) در برابر بدساختی (۱۷d) که هر دو دارای عنصر توافق منفی "Heçkim" (هیچ کس) هستند دال بر حضور اجباری نشان‌گر منفی برای عناصر توافق منفی نیز است.

(17)

- a. Kimsə-ni içəri qoy-ma-yınız.
anybody-ACC inside let-NEG-2 PL

«نگذارید کسی وارد شود.»

- b. *Kimsə-ni içəri qoy-unuz.
anybody-ACC inside let-2 PL

«بگذارید کسی وارد شود.»

¹ R. Kumar

c. Heçkim-i   qoy-ma-yınız   gəl-sin.
nobody-ACC   let-NEG-2 PL   come-3 SG

«نگذارید هیچ کسی بیاید.»

d. *Heçkim-i   qoy-yunuz   gəl-sin.
nobody-ACC   let-2 PL   come-3 SG

«بگذارید هیچ کسی بیاید.»

در خصوص رابطه سازه‌فرمانی بین عنصر جوازدهنده و عناصر توافق و قطبی منفی نیز آن‌چنان‌که در ساختار جمله (۱۸) پیداست، نشان‌گر منفی “mə” عنصر توافق منفی “heç” را سازه‌فرمانی می‌کند:

(18)
Heç ora-ya   get-mə-di-m.
at all there-DAT   go-NEG-PAST-1SG

«اصلاً آنجا نرفتم.»

علاوه بر این به نظر می‌رسد که در زبان ترکی آذری ادات سؤالی نیز می‌تواند جواز حضور عنصر توافق منفی را صادر کند. در جمله (۱۹) علی‌رغم نبود هیچ نشان‌گر منفی-ای، حضور ادات سؤالی “mü”، جواز لازم را برای عنصر توافق منفی “heç” تحت سازه-فرمانی صادر نموده است:

(19)
Onu heç gör-dü-n-mü?
it-ACC at all see-PAST-2sg-Q

«آیا اصلاً او را دیدی؟»

صدور جواز برای عناصر توافق منفی از طرف ادات سؤالی خاص زبان ترکی نیست. جملات (۲۰-۲۲) به‌ترتیب از زبان‌های صربی، فارسی و کردی مکرری حاکی از این هستند که در این زبان‌ها نیز امکان حضور عناصر توافق منفی در جملات حاوی ادات سؤالی وجود دارد.

(20)
Da li Milan voli nitkoga?
that Q-prt Milan love.3sg n-person

(Giannakidou, 2006: 366)

(21)

Aya u-ra hich did-i?
Q s/he-ra at all see-2SG

(22)

Ch vahaya avt dibet?
at all Q it-ACC see-PAST-2Sg

«آیا اصلاً او را دیدی؟»

با توجه به وجود جملاتی از قبیل (۱۹-۲۲)، همان گونه که جیاناکیدو (۲۰۰۰) بند «ث» را به آزمون والدووی (۱۹۹۴) افزود، چه بسا بتوان بند دیگری را به شرح زیر به این آزمون افزود:

ج. توانایی حضور در بافت سؤالی قطبی (بله/خیر)

البته شایان ذکر است که در این مورد به تحقیقات میان‌زبانی بیشتری نیاز است. اما می‌توان ادعا کرد که بند «ج» دست کم در زبان‌های ترکی آذری، ترکیه‌ای، کردی و فارسی صادق است و در این زبان‌ها می‌تواند جزء معیارهای آزمون والدووی برای تشخیص عنصر توافقی منفی باشد.

۶- نتیجه‌گیری

در این مقاله به وضعیت عناصر توافقی منفی در ترکی آذری پرداخته و نشان دادیم که عناصری مانند "heç" برخلاف نظر افرادی چون کورنفیلت (۱۹۹۷)، ائنج (۱۹۹۸) و پروگوواچ (۲۰۰۵) به طبقه عناصر توافقی منفی تعلق دارند و ارزش پارامتر توافقی منفی جاگر (۲۰۰۸) در این زبان [+NC] است. برای اثبات این فرضیه از سه استدلال با عنوان تعمیم زانوتینی (۱۹۹۱)، مفهوم نفی و آزمون والدووی (۱۹۹۴) و جیاناکیدو (۲۰۰۰) استفاده کردیم. سپس به مسئله صدور جواز به این عناصر پرداخته و نشان دادیم که در این زبان هم مطابق با نظر پروگوواچ (۲۰۰۵) و کومار (۲۰۰۶) این عناصر نیازمند صدور جواز از طرف نشان‌گرهای منفی تحت سازه‌فرمانی هستند. سرانجام با بررسی رفتار نحوی عناصر توافقی منفی در بافت‌های سؤالی و جوازبایی عناصر توافقی منفی از طرف ادات سؤالی و با استفاده از شواهد میان‌زبانی از زبان‌هایی مانند فارسی و کردی در این زمینه، پیشنهادی مبنی بر اضافه‌شدن معیاری موسوم به بند «ج» را به معیارهای آزمون والدووی ارائه کردیم.

منابع

- درزی، علی (۱۳۸۴). شیوه‌استدلال نحوی. تهران: سمت.
- عرفانی‌راد، نیما. (۱۳۹۲). بررسی نحوی منفی‌سازی در ترکی آذری. دانشگاه رازی کرمانشاه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد.
- Baker, M.C. 1985. The mirror principle and morphosyntactic explanation. *Linguistic Inquiry* 16: 373-417.
- Enç, M. 1988. University of Southern California Class Lectures, Spring 1988, Los Angeles.
- Giannakidou, A. 2000. Negative...concord?. *Natural Language and Linguistic Theory*. 18: 457-523.
- Giannakidou, A. 2006. *N-Words and negative concord*. In *The Blackwell Companion to Syntax*. (Vol III. 327-391). Massachussets: Blackwell Publishing.
- Jäger, A. 2008. *History of German negation*. Amsterdam and Philadelphia: Linguistik Aktuell/Linguistics Today.
- Kornfilt, J. 1997. *Turkish: A descriptive grammar*. London: Routledge.
- Kumar, R. 2006. *Negation and licensing of negative polarity items in Hindi syntax*. New York & London: Routledge.
- Kwak, S. and Ali Darzi. 2006. The Syntax and semantics of Persian NCI, hic-phrase. Proceeding of the 2nd Workshop on the Persian Language and the Computer, 54-69.
- Pollock, J. 1989. Verb movement, universal grammar, and the structure of IP. *Linguistic Inquiry*. 20: 365-424.
- Progovac, L. 2005. *Negative and Positive Polarity*. New York: Cambridge University Press.
- Vallduvi, E. 1994. Polarity items, N-words and minimizers in Catalan and Spanish. *Probus*. 6: 263-274.
- Wouden, T. 1997. *Negative contexts: collocation, polarity and multiple negation*. London and New York: Routledge.
- Zanuttini, R. 1991. Syntactic properties of sentential negation: A comparative study of Romance languages. University of Pennsylvania. Ph.D. Dissertation.
- Zanuttini, R. 1997. *Negation and clausal structure: A comparative study of Romance languages*. New York and Oxford: Oxford University Press